

A MAGYAR ÁLTALÁNOS POLGÁRI TÖRVÉNY- KÖNYV TERVEZETE ÉS A VAGYONTALANOK.*)

Első rész.

A tervezet általános jellege és személyjogi része.

I.

Néhány évtizedig tartó vajúdas után végre megjelent az általános polgári törvénykönyv tervezete s általános hozsannával fogadtatott. Az igazságügyi kormány várakozásának adott kifejezést, hogy minden érdekelt hozzászól majd a tervezethez, úgy hogy a megjelenendő bírátok, tanulmányok, javaslatok alapján a törvényt végleges alakjában mennél tökéletesebben lehessen megalkotni.

A jogi szakkritika már a megjelenés első hetében hozzászólott egyik-másik részletkérdés megoldásához. Azóta a jogi szaklapok hasábjait túlnyomóan e részlettanulmányok töltik be, sőt külön szaklap alapítása van tervbe véve, melynek kizárólagos célja a tervezettel foglalkozó tanulmányok közlése, még pedig nemcsak jogászi tanulmányoké.

A napilapokban itt-ott találkozunk is már ily nem jogászi felszólalásokkal, melyek mind egy-egy társadalmi osztály érdekében jelennek meg. Eddig — a napi divathoz és az uralkodó politikai áramlathoz alkalmazkodva — az ily észrevételek leginkább a földbirtokos-osztály valóságos, vagy vélt érdekében irattak, szóval agrárius közlemények; de kétségtelen, hogy a kereskedők, iparosok, a szabad értelmi foglalkozást űzők és a többi osztályok is, kiket »állam és társadalom oszlopai«-nak neveznek, hangoztatni fogják majd érdekeiket.

Váljon halljuk-e majd azok szózatát is, kik a nemzet többségét alkotják; lesz-e szószólója a vagyontalanok érdekének?

*) Az alábbi fejtegetésekben Menger Antal »Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen« (Tübingen, 1890) című művének eszmenetét követjük, a mely mű úttörő a magánjog ilynemű vizsgálatában.

Hazai viszonyainkat tekintve, alig merünk e kérdésre igennel válaszolni s csakis ez az aggodalom bírt bennünket a következő sorok megírására, melyekben — sem eredetiségre, sem tökéletességre számot nem tartva — gyenge erőnkhez képest iparkodunk kimutatni, hogy a tervezet mennyire sérti a vagyon-talanok érdekét. Egyedüli óhajunk az, hogy e sorok olyanokat, kik hivatottabbak nálunk, hasonirányú vizsgálódásokra indítsanak s így járuljanak hozzá a tervezet sok igazságtalan intézkedésének helyesbítéséhez.

II.

A modern államok magánjoga négy alapelven alapszik, melyek nemcsak a jogintézményekben nyernek kifejezést, hanem az alkotmányi alaptörvényekben külön említést és oltalmat nyernek, sőt mint elvek a büntetőtörvények által is védelemben részesülnek. Ez alapelvek:

1. Egy férfi csak egy nővel élhet a jog oltalma alatt álló nemi viszonyban, mely — a csekély kivételektől bátran eltekinthetünk — felbonthatlan. (Házasság elve.)

2. Minden dolog, amennyiben törvényadta kivétel nincs, egyes személy kizárólagos rendelkezése alatt állhat. (Tulajdon elve.)

3. Minden személynek jogában áll, mással abban meg egyezni, hogy az neki dolgot, vagy cselekvést szolgáltasson, akként, hogy ez ígéret teljesítése az államhatalom közbenjöttével kikényszeríthető. (A szerződési szabadság elve.)

4. Egyes személy vagyona, vagy annak része halála után azé a személyé lesz, kit ő vagy a törvény örökösül kijelöl. (Az örökjog elve.)

Ezek azok az elvek, melyeket a hivatásos jogász és a nem jogászok legtöbbje is öröklétűeknek tart s melyeknek majdnem isteni eredetet hajlandó tulajdonítani. («Tulajdon szentsége» stb.) Ez elveken épült fel eddig minden polgári törvénykönyv és a tervezet is. De képzelhető oly állapot is, melynél ez elvek ép ellenkezője áll. A socialitikus rendszernél (eddig megvalósítva tudvalevőleg sehol sincsen), a dolgot csekély kivétellel az összesség tulajdonát képeznék, szerződéses viszonyban az egyes rendszerint csak az összeséggel állana és a vagyon (amennyiben socialitikus államban ilyen lehetséges) a jogosult halála után, rendszerint az összeségé lenne. Némelyek a házasság intézményét mai alakjában is megtámadják.

Ha a socialismus, mint a szegényeknek hirdetett új evangélium, szempontjából vennék a tervezetet bírálat alá, így azt egészében el kellene vetni, de a bírálatnak előreláthatólag semmi gyakorlati eredménye nem lehetne. A mai társadalom és állam a fent kifejtett elvek alapján áll; vizsgálódásunknak gyakorlati sikere tehát csak úgy lehet, ha ez elvek által vont határok között mozog és kutatja, hogy e határok között mennyiben nyerhet a vagyontalanok érdeke jobban kielégítést, mint ez a tervezetben történik.

III.

A most előadottakból látható, hogy a mai magánjog alapelve a legridegebb önzés. Minden intézmény arra való, hogy bizonyos, előnyös helyzetben levő egyén, vagy családjának érdekét szolgálja, minden tekintet nélkül arra, hogy az elért előny sokkal csekélyebb, mint az a hátrány, mely egy másik egyén s közvetve a közület érdekét éri. Nem is csodálkozhatunk ezen, ha meggondoljuk, hogyan keletkezik általában a jog, s honnét ered a mai magánjog.

Minden emberben a cselekedetek leghatalmasabb rugója az önzés, az önzés, mely első sorban az egyén és közvetve a faj fentartására szükséges. Az emberi társas együttlét kezdetleges állapotában ez önzés folytán az ellentétes érdekek között az győz, melynek érvényesítése a legnagyobb erővel történik, úgy hogy a kisebb erővel védett érdek kielégítetlenül marad. A testileg, szellemileg kiválók érdeke, ámbár azok kisebbségben vannak, győzelmet arat a gyengék, tehetetlenek nagy tömegének érdeke felett. Ez állapot számtalan nemzedéken keresztül tartva úgy a győzők, mint a legyőzöttek utódaiban, minthogy ezt az állapotot épúgy maguk előtt találják, akár a természet-tüneményeit, oly psychikus folyamat folytán, melynek működését mai nap is láthatjuk, szükségszerűen oly meggyőződést teremt, hogy ez állapot természetes, szükségszerű, annak így kell lenni, azon változtatni nem lehet. A mint e meggyőződés megszülemllett, megszületett a jog is, mely tehát szabályozása oly társadalmi együttlétnek, melyben a hatalmasok érdeke legyőzte a gyengékét. A jog újabb fegyver a hatalmasabbak és utódjaik kezében, hogy előnyös helyzetüket megvédjék még akkor is, ha tényleges erejük folytán azt harczzal — a szó eredeti értelmében — megvédeni nem tudnák.

A leigázottakban élő önzés idővel, midőn helyzetük azáltal,

hogy a hatalmon levők hatalmukkal mindinkább visszaélnék, elviselhetetlenné lesz, azt eredményezi, hogy ezen az állapoton változtatni törekednek. Ez vezethet polgárháborúra, melynek eredménye vagy az eddigi elnyomottak győzelme s ennek megfelelő új jogrend, vagy kompromissum a két párt között, vagy a felkelők legyőzete solytán még súlyosabb elnyomatás; de eredményezheti azt is, hogy a hatalmon levők felismerve a veszélyt, még a forradalom kitörése előtt javaikban osztozkodnak az eddigi előnyomottakkal. Szóval az eredmény vagy reform, vagy forradalom.

A most vázolt folyamat, mely minden mai fejlődésnek is típusa, természetesen sohasem és sehol sem megy végbe oly egyszerű módon, mint azt előadtuk. Typus az, melynek megjelenési formái igen komplikáltak s seholsem egyeznek.

A legelső komplikáció már az, hogy semmiféle emberi közületben nem pusztán két ellentétes érdek áll egymással szemben. Az érdekek nagy tömege harcol egymással, melyek hol párhuzamosan, hol ellentétesen érvényesülnek. A leghatalmasabb érdekek között kötött kompromissum, mely a gyengékre rákényszerítetik, képezi a jogot.

A jog minden emberi közületben különböző lesz a szerint, hogy milyen különbözők azok az érdekek, melyek az egyes közületekben diadalra jutottak. Más lesz a harcias, hódító nép joga, s más a békés földművésé.

Mai magánjogunk egészében nem más, mint a római magánjog, melynek mintájára készültek intézkedései, helyesebben mely római jog szabványait a középkorban úgyszólván minden gondolkodás nélkül kezdték alkalmazni. Így történt, hogy a magukat kereszténynek nevező államok polgárai közötti érintkezés ugyanazon szabályok alatt áll, mint a hódító, rabszolgatartó, pogány római állam polgárainak érintkezése; s magánjogunk gúny azon vallás parancsolatjaival szemben, melyet az e joggal élők állítólag vallanak.

IV.

A jogszabályok természetesen eleintén csak szokás által vannak meghatározva, Írásba foglalva nincsenek. Az első írásba foglalás nem is egyéb, mint a szokás által képződött jognak lehetőleg hív rögzítése.

A kultúra előrehaladásával, a foglalkozások differenciálódásával, a joggal való foglalkozás külön élethivatássá lesz. Az ezen

életpályán levők a joggal vagy úgy foglalkoznak, hogy szabályait magyarázzák, rendszerbe szedik és a rendszerbe szedés alkalmával felfedezett közös alapelvből folyó szabványokat ez alapelvre redukálják, úgy hogy foglalkozásuk végeredménye a jognak összefoglalása mennél kevesebb, világos, áttekinthető rendszert képező szabályokba; vagy pedig lehet a joggal való foglalkozás annak alkalmazása az élet eseteire: a bíráskodás.

Bennünket itt csak az előbbi, a joggal való theoretikus foglalkozás érdekel.

Bizonyos, hogy az — mint minden foglalkozás — a vele foglalkozókban egyoldalúságot szül. Foglalkozásuk tárgya az életviszonyok külső kerete, még pedig oly keret, mely régi, a mostaniakkal sokszor ellentétes viszonyokról maradván, a mai életviszonyokra nem illik, azokat Prokrustes ágyba szorítja. A joggal való foglalkozás a jogászokkal elfeledteti, hogy tárgyuk csak abstractio, melynek tényleges alapja mindig más, s hajlandók lesznek az abstractióval nyert szabályokat örök-életűeknek, tudományos igazsággal bíroknak tekinteni, azokat mind olyanokat odaállítani, melyek mindig követendők s melyekhez minden hozandó törvénynek alkalmazkodni kell.

A jogász így természetesen irtózni fog minden új állami parancstól, mely rendszerében nem talál helyet s akármily szükséges és czélszerű legyen az új rendelkezés, ő azt tudománytalannak s így helytelennek fogja tekinteni s csak oly újításokat lesz hajlandó elfogadni, melyek nyert rendszerébe beilleszthetők, az általa kifejtett alapelvekre visszavezethetők. Minthogy pedig e rendszer és ez alapelvek az életviszonyok oly rendezéséből van abstrahálva, mely rendezés a hatalmasok érdekének megóvására és a gyengék érdekének elnyomására irányul, nem nehéz elképzelni, hogy a jogásznak tetszetős újítás mindig csak olyan lehet, mely a fennálló erőelosztáson nem, vagy csak parányit változtat.

Végzetessé e jogásztévedés akkor válik, midőn a jogászra rábízatik a törvényhozás, a mint az ma majdnem mindig történik. Alakilag ugyan a népképviselő hozza a törvényt, de tényleg minden itt hozott törvény a jogászok műve, kiket erre a munkára a legképesebbeknek és leghivatottabbaknak tartanak.

Az intelligencia emelkedésével, a kultúra előrehaladásával eleintén egyes kiválóakban ébred azon, később közkinccsé váló tudat, hogy az emberi célok (legyenek azok bármilyenek, mert változnak a kultúra foka szerint) csak úgy érhetők el, ha

a társadalom összes tagjai együttértve haladnak a kitűzött cél felé. Ez csak úgy érhető el, ha megszűnnek a társadalmi beharczok, melyek célja mindig — akármi legyen is, mint ezéi kitűzve — a földi javak egyenletesebb, igazságosabb megosztása. Helyes, követendő politikának tehát az fog látszani mely megszünteti azt a visszásságot, hogy némelyek minden előnyt élvezzenek, mások az előnyök élvezetétől, sőt gyakran még ennek elérhetésének lehetőségétől is el legyenek zárva. Az ipar kodás tehát oda fog irányulni, hogy a földi javak egyenletesebben legyenek felosztva, hogy így a társadalmi béke helyreálltával egyesült erővel a kitűzött cél felé lehessen haladni. Közmeggyőződésévé lesz, hogy egyesek érdekeinek érvényesítése akkép, hogy a többség érdeke elnyomassék, végeredményben még az egyes hatalmasok érdekét is veszélyezteti s elérendő valamennyi társadalmi tag érdekének egyenletes kielégítése mint legigazságosabb és legczélszerűbb. A fejlődés ezen fokán a társadalmi életet szabályozó önzés nemes alakban, mint altruizmus jelentkezik.

Így ismertetik fel a reformok szükségessége s vitetnek azok keresztül békés után, vagy heves harc után. A történet tanúsága szerint azonban semmiféle reform célját el nem érte. Oka ennek pedig az, hogy eddig minden reform csaknem kizárólag a politika terén mozgott. A francia forradalomkor hitték, hogy politikai jogok kivívása megszüntet majd minden egyetlőtlenséget, s eljön az örök béke, az igazságosság birodalma. A keserű tapasztalat mutatta, hogy a legnagyobb szabású politikai reformok sem voltak képesek az emberek közti egyetlőtlenséget csökkenteni, megakadályozni azt, hogy egyesek bővelkedjenek javakban, míg a nagy többség nyomorban teng. Oka ennek az, hogy nem ott, vagy helyesebben mondva, nem ott is reformáltak, hol a legszükségesebb lett volna.

A javak eloszlásának szabályozója az állami életen belül a magánjog (polgári jog). A míg ennek szabályai nem változnak, a politikai jogok bárminő kiterjesztésével sem lesz elérhető az, hogy azok, kiknek elődei e jog szabályait a maguk javára, mások elnyomására alkották, tovább ne dúskálódjanak földi javakban, míg a nagy tömeg elnyomatva nyomorog, mert a legsúlyosabb elnyomatás a gazdasági, ennek eszköze pedig a mai magánjog.

Fájdalom ép a magánjog az, mely a jogászoknak legsajátabb uralma alatt áll, s így a fentebb előadottaknál fogva, ép

ott nem vitetnek keresztül reformok, hol azok legszükségesebbek volnának.

A mindenütt fennálló rendszer szerint, midőn arról van szó, hogy a magánjog rendszeres törvénykönyve megalkottassék, a jogászok bíznak meg ennek szerkesztésével. Ezek, a nélkül, hogy jellemök ellen bármi kifogás emelhető volna, vagy azzal volnának vádolhatók, hogy egyes néposztályok érdekét kiválóan szívöken hordják, a jogászi konservativismus békóiba verve, abban a jóhiszemben, hogy művük magán hordja a legkiválóbb igazságosság bélyegét, pontosan §-okba fogják szedni azt, a mit fenlévő állapotként felismernek s óvakodni fognak bármi újítástól, mely szemökben forradalom. *)

Az így létrejött törvény tanulságos lehet az utókor történetírója számára, de káros annak a korszaknak, melynek alkották. A törvényhozó feladata nem meglevőt tekintélyével védve, azt megrögzíteni, hogy segédkönyvet adjon a bíróságok kezébe, hanem figyelemmel a fejlődésre, előrelátva a jövőndöket, oly törvényt alkotni, melynek keretében a haladás legnyugalmasabb és legbiztosabb.

A jövő fejlődés intuitív sejtése (mert tudományos előrelátása ma még s tán mindörökké lehetetlen), annak előkészítése s bizonyos mederbe terelése az államférfiú feladata. S eminenter államférfiúi feladat egy polgári törvénykönyv alkotása. Meghatározni az elveket, melyek szerint ily törvényköny szerkesztessék, hogy a vagyon lehetőleg arányosan valamennyi állampolgár között szétoszolják, hogy a ki dolgozik, lássa munkája bérét is, ki gyenge testben, elmében vagy gazdasági helyzetben, ne zsákmányoltassék ki a hatalmasabb által, ezt a jogász — mint ilyen— megtenni nem képes, az csak államférfiú — ki azért esetleg érthet a jogászmesterséghez is — feladata lehet.

A jogász feladata azután az államférfiú által feldolgozás végett neki nyújtott anyagot úgy szövegezni, hogy az államférfim akarat szabatos, világos, félre nem érthető szabályokba foglalva teljesezhessék úgy, miként az kontemplálva volt.

Ezek azon elvek, melyekből a tervezetnek az általunk e sorok elején jelzett irányból való vizsgálásánál kiindulunk. Ezek után lássuk már most magát a tervezetet.

*) Zsögöd: Magánjogi tanulmányok. I. 557. 1.

V.

A törvénykönyv tervezetét egy bizottság készítette, melynek tagjai csak hivatásos jogászok voltak s mely bizottságnak ugyancsak jogászok által kitűzött feladata volt: «a magánjog körébe vágó és hazánkban érvényben levő törvényeknek, törvényes szokásoknak, a már meglevő törvénytervezeteknek, a judikatura és irodalom termékeinek, valamint az idegen művelt államok jogfejlődésének figyelembe vételével és felhasználásával, a polgári törvénykönyvnek egységes és rendszeres tervezetét elkészíteni.

Már a szerkesztő-bizottságnak megszabott határok is megátolták azt, hogy bármi üdvös újítás lásson napvilágot a törvénytervezetnek keresztelt kompendiumban. Valóságos átka lett azonban a tervezetnek az «idegen államok jogfejlődésének felhasználása».

Magyar jogászaink — bátran mondhatjuk, hogy nincs kivétel — a német jogászat tanítványai. Annak mesterei állanak előttük követendő példaképen s annak tanai; bármily igazságtalanok is, a tanítvány tiszteletével hirdettetnek, sőt hirdettetnek gyakran annak oly szavat is, a melyeket esetleg a hirdetők meg sem értettek. Szerencsétlenségünkre a tervezet szerkesztése idejében készült a német polgári törvénykönyv, s mi sem természetesebb, hogy a tanítványok siettek a mesterektől átvenni, a mit csak lehetett, abban a meggyőződésben, hogy helyesebbeket alkotni senkisé képes.

A jogászat ama ferde egyoldalúsága, melyet fennebb vázoltunk, sehol sincs jobban kifejlődve, mint Németországban. Ott a jogi fogalmak differenciálódása (magyarán szörszálhasogatás) a rendszeralkotás s minden egyéb formalistikus, az élettel nem törődő művelet annyira túlzásba van hajtva, hogy a német jogtudományt késhez hasonlították, mely annyira éles, hogy már nem is vág. Ez iránynak műve a német polgári törvénykönyv, melynek számtalan rendelkezése egyszerűen jólrosszul magyarra van fordítva a tervezet szakaszaiban.

Így nagyjában kétféle anyagot különböztethetünk meg a tervezetben, mely élesen válik el egymástól.

A magyar autochthon anyag a közép módú polgár, vagy földbirtokos viszonyainak megfelelő jogot tükröztet vissza, megfelelő elhanyagolásával a proletár érdekeknek, melyeknek a középosztály legnagyobb ellensége.

A német törvényből átvett anyag a kalmárnak csinált jog, melyben a kereskedelmi érdek («forgalom biztonsága» e fogalom szépitő műszava) minden más érdeket háttérbe szorít s számtalan rést üt a proletárral szemben sérthetetleneknek nyilvánított alapelveken s téves irányban elindult abstrahálás útján nyert oly elveket hirdet, melyeknek az élet eseteiben semmi alapja nincs, hacsak nem akarjuk milliomosok viszonyait olyanoknak elfogadni, melyek minden életviszony typusai, úgy hogy a jogszabályokat azokból kell abstrahálni. Ezen állításunk bővebb igazolását majd az egyes részletes intézkedések vizsgálata fogja szolgáltatni, valamint az is ki fog ugyanakkor derülni, hogy a német intézkedések átvétele sok tekintetben a vagyontalanok helyzetét a maihoz képest rosszabítja.

Más szempontból tekintve is élesen kétfelé válik a tervezet anyaga, a szerint a mint a vagyonosok viszonyait egymáshoz, vagy a vagyonosak és vagyontalanok viszonyait egymással szemben szabályozza.

A hol a vagyonos osztályok érdekéről egymással szemben, a fennálló erőelosztás megóvásáról van szó, ott a tervezet a legnagyobb részletességgel szabályoz mindent, sok rést törve e közben a jog állítólagos alapelvein: tulajdon fogalmán, szerződési szabadságon, stb., hol ellenben leginkább vagyonos és vagyontalan szokott egymással szemben állani, ott a tervezet szükszavú s szabad folyást enged az u. n. szerződési szabadságnak, mely a vagyonosok rendszerinti intellectuális és hatalmi fölényénél fogva csakis a vagyontalanok teljes jogfosztására vezethet. Így sok esetben a vagyonosok között tiltott szerződés érvényes lesz, oly esetekben, melyekben rendszerint a vagyonos a vagyontalannal áll szemben. Ezen állításaink is majd a részletes vizsgálatnál fognak beigazolást nyerni.

Általában majdnem valamennyi rendelkezés a vagyonos osztályok szempontjából van meggondolva és megszerkesztve, a legkritkább esetekben illik a vagyontalanok viszonyaira, s ezeket olykor kifejezetten kiveszi oly szabványok jótéteménye alól, melyek a vagyonosak támogatására szolgálnak. Minderről bővebben az egyes részletelnél lesz szó.

VI.

Ha már eddigi állításaink szerint — melyek bizonyítása a következő fejtegetések főfeladata lesz — ily hátrányos a vagyontalanok, s általában gazdaságilag gyengék helyzete a jog-

viszonyoknak a tervezet által kontemplált rendezése esetére, még hátrányosabb a gyengék helyzete, ha figyelembe vesszük, hogy a jogalkalmazás tényleg miként történik.

A jogászat egyik alapelve az, melyet a bírák is mindig szemelött tartanak, hogy *senki a jog nem tudásával nem védekezhetik*. Azaz a jogász és így a bíró is a jogszolgáltatás alkalmával abból a feltevésből indul ki, — melyről pedig jól tudja, hogy nem felel meg a valóságnak — hogy mindenki ismeri az érvényes jogot egész teljességében. Mihelyt tehát a tervezet törvényerőre emelkedik, minden oly per esetén, melyben a polgári törvénykönyv szabályai lesznek alkalmazandók, a bíróság ítélete ugyancsak az említett feltevésből fog kiindulni. Ha ezt pedig oly esetben teszi, midőn gazdaságilag gyenge erőssel áll szemben, bár akaratlanul rendszerint igazságtalan lesz a gyengével szemben.

A gazdaságilag gyenge rendszerint fogyatékos műveltséggel és fogyatékos jogi ismerettel bír és saját tudásának hiányait, mielőtt jogilag jelentős cselekedetet visz véghez, nem teheti jóvá azzal, hogy jogértőhöz megy tanácsért, mert ily tanács pénzbe kerül s így cselekvéseiben vezére a benne élő homályos jogérzet lesz, mely bizonyára nem egyezik a gyakran végzetes fontosságú apró részletekben a tételes joggal. Nem is veszi sokban hasznát, ha a polgári törvénykönyv szövege kezében van, mert a szakszerű rövid szövegezés, az utalás a törvénykönyv egyik részéből a másikra, (mely gyakran a hivatásos jogásznak is teljes figyelmét és erejét leköti, ha valamely intézmény szabályait akarja összeállítani), nem tehetik a törvénykönyvet — a tervezet alakjában — közkinccsé, hanem azt eredményezik, hogy a hivatásos jogász kiváltsága lesz a törvénykönyv megértése és alkalmazása.

A vagyonos jobban ismeri a jog szabályait, mint a szegény azért, mert rendszerint műveltebb és mert vagyonánál fogva ösztönözve van annak helyes kezelése érdekében a tételes joggal megismerkedni. Ha egyes esetben tudása cserben hagyja, vagyona lehetővé teszi, hogy a jogtudó pénzért szerezhető tanácsai szerint igazítsa cselekedeteit.

Midőn tehát a vagyonos és a vagyontalan érdeke kerül összeütközésbe, a vagyonos rendszerint minden cselekedetét a tételes joghoz alkalmazta, míg a vagyontalan ezt nem tehetette, úgy hogy a «jogismeret vélelme» folytán a per rendszerint már

eleve a vagyonos javára van eldöntve és a vagyontalanban csak az a fulánk marad, hogy vele igazságtalanul bántak.

Semmiféle törvénykönyv, az emberi tökéletlenségénél fogva, nem szabályozhat kimerítőleg minden előforduló esetet, melynek szabályozását a törvényben fel kellene találni. A jogász ilyenkor az u. n. törvény- és joghasonszerűséggel segít magán. Felállítja a tételt, hogy a törvényhozó minden esetről gondoskodott és ha nem nyilatkozott kifejezetten, akkor nyilatkozott hallgatagon. Mihelyt tehát oly eset adja elő magát, melynek kifejezett szabályozása nincs a törvényben, a jogász a hasonló esetre illő szabályt alkalmazza a konkrét esetre; ha pedig hasonló eset szabályozását sem találja meg a törvényben, legjobb tudása szerint iparkodik a konkrét esetet akkép megfejteni, mint az felfogása szerint a jogrend egészéből következik. Az első esetben «törvényhasonszerűséggel», a másodikban «joghasonszerűséggel» segít magán.

E két művelet is nagyban hozzájárul a proletár helyzetének súlyosbitásához. Mint fent említettem, a tervezet leginkább ott szűkszávú, hol oly életviszonyokat rendez, melyekben rendszerint vagyonos és vagyontalan áll egymással szemben. Tehát oly esetekben lesz legtágabb tere az analógiának, mely a fentebb, a jogról előadottak szerint, rendszerint a vagyontalanok hátrányára üt ki a konkrét esetben. Analógia oly jogból, melyet a vagyonosak saját érdekeik szolgálására készítettek és kiképeztek, mást nem eredményezhet. Épen azért a jog azon területeit, melyeken a vagyonosok és vagyontalanok érdeke ellentétesen találkozik, legkevésbé szabadna az analóg jogalkalmazásra bízni, hanem épen itt a felek kölcsönös beleegyezésével sem módosítható, részletes szabályozás volna szükséges.

Súlyosítja végül a proletár helyzetét a jogérvényesítés főeszköze: a per. Itt kiválóan a per azon alakját tartjuk szemelőtt, mely a proletár viszonyainál fogva az ő egyedüli pere: a sommás pert. Minthogy ügyvéd általi képviselőlet pénzbe kerül, a vagyontalan rendszerint ügyvéd nélkül fog a per tárgyalásán megjelenni. A bírónak ugyan kötelessége az ügyvéd nélkül megjelenő felet érdekei helyes megvédése végett kitanítani, de ez a kitanítás úgyszólván csak a törvény szövegében van meg. A valóságban a túlterhelt bíró fizikailag is képtelen az ügyvéd nélkül megjelent vagyontalant minduntalan kitanítani, annál inkább, mert a kitanítás a műveletlen embernél nem egyszerű, gyorsan végezhető dolog. A vagyontalan tehát minden tanács

és útmutatás nélkül ott lesz a perrend útvesztői előtt, vele szemben az intelligens s (ha magában nem érez elég ismeretet) ügyvéd által képviselt vagyonos, ki a pert érdeke szerint vezetheti, a minek következménye rendszerint a vagyontalan jogosult érdekének elnyomása. Nincs sokkal különb helyzetben a vagyontalan akkor sem, ha hosszú utánjárás után ingyen ügyvédhez jutott. Magától értetődik, hogy oly közületben, hol bizonyos egyén minden szolgálata fizetve lesz s ez is kénytelen minden szükségletét az így szerzett pénzből fedezni, az ingyenes szolgálat nem végeztetik valami túlbuzgósággal és jól.

VII.

Ha a magánjognak a tervezetben foglalt rendszerét tekintjük, a beosztást álláspontunkról csak helyeselhetjük.

Jogászi irodalmunkban eddig, a német jogászat nyomán, a tárgyalásnak az a rendszere dívott, hogy a szükségesnek mutakozó általános tanok előadása után következett a vagyonjog két alosztályával (dologjog és kötelmi jog) azután a családjog és az öröklési jog. Ez a külső tény is igazolja, hogy a jogász és különösen a német jogász szemében a vagyoni érdek mindenható; csak ezután tárgyalja a társadalom alapját, a családot. A német polgári törvénykönyv még ezen is túltett, midőn a vagyonjogot első helyen tárgyalván, annak keretében előbb foglalkozik a kötelmi joggal, mint a dologjoggal, ezzel külsőleg is megmutatva, hogy a kalmárszellem a vezető elv benne.

A tárgyalás természetes rendje, hogy először tárgyalassék a családjog, melynek tárgya lényegében a házasság joga, a szülők és gyermekek közötti jogviszony és a gyámság. Ez a jog oly tere, mely a társadalom minden tagjára, akár vagyonos, akár vagyontalan, kihat, s mely valójában a polgári társadalom alapját képezi. Ezután következik a dolog természetes rendjében ama jogintézmények tárgyalása, a melyeken a vagyonosok és vagyontalanok közötti különbség alapszik, azaz a vagyonjog. Ennek keretében tárgyalandó előbb a dologjog (tulajdon stb.) és azután a kötelmi jog intézményei, melyek — a csekély kivételeket bátran figyelmen kívül hagyhatjuk — tulajdon vagy más dologi jog szerzésére irányulnak. A befejező rész az öröklési jog, mely a vagyontalanokat majdnem semmikép sem érdeklí és a vagyonosok közül is igen ritkán alkalmazandó.

A tervezet a tárgyalás eme sorrendjét követi s így e tekintetben az ellen nem emelhetünk kifogást.

Az első feszt képező személyjog első címében nem tartalmaz mást, mint a mit a más törvénykönyvek általános részükben »személyek» elnevezés alatt előadnak, míg második címe a kártérítés fejezetébe sorozható. A mily címen a dolgokról szóló tan a dologjog első címét képezi, akként a személyjog első címét a családjog első címévé lehetett volna megtenni. Ha a különválasztás már megtörtént, ragaszkodjunk következő fejtegetéseinkben ehhez és vizsgáljuk mindenekelőtt a tervezet «Személyjog» címét viselő részét.

Megjegyezzük, hogyha már részletes indokolás hiánya, melyet a tervezettel egyidejűleg kellett volna a közhasználatnak átadni, nehezíti meg feladatunkat, úgy az életbeléptető törvény tervezetének hiánya sokszor arra fog kényszeríteni, hogy fejtegetéseinknél feltevésekből induljunk ki ott, hol életbeléptető törvény tervezetének közkezenforgása esetén konkrét alapra támaszkodhatnánk.

VIII.

A mit a tervezetről általában mondtunk, hogy az a vagyonosok álláspontjáról van meggondolva és megszerkesztve s majdnem teljesen figyelmen kívül hagyja a vagyontalanok érdekét, mintha azok a törvénycsinálók szerint csak azért élneek, hogy a vagyonosok jólétét és kényelmét gyarapítsák, az még a tervezet személyjogi részére is rányomja bélyegét, mely pedig minden személyre egyformán kell, hogy alkalmaztassék.

Nem is szólok azokról a rendelkezésekről, melyeknek csak akkor van helye, ha a személy vagyonos, mint pld. a gyámság alá helyezés legtöbb esete, a holtánnyilváníás esete stb., hanem kiemelem az állítólag minden személyre egyformán alkalmazandó tételeket.

A 6. §. szerint az önjogúság a teljeskorúsággal kezdődik. A 917. §. szerint csak az önjogú köthet szerződést, kivéve bizonyos eseteket. És éppen ezek az esetek azok, melyekben leginkább vagyontalan kiskorú áll szemben vagyonos önjogúval s a tervezet 919. és 920. §§-ai szerint annak teljesen ki van szolgáltatva. Hogy e két szakasz, mint, fosztja meg a gyámolításra leginkább rászoruló vagyontalan kiskorút attól a védelemtől, melyben a vagyonos kiskorúnak bőséges része van, s hogy ez mily visszáságokra vezet, azt bővebben a családi és kötelmi jog tárgyalásánál ki fogjuk mutatni. Itt elég legyen annyit megjegyezni, hogy a tervezet összes rendelkezéseinek figyelembe-

vételével a 6. §-t így kellett volna szövegezni, hogy a szöveg őszinte legyen és az általa teremteni, vagyis inkább megtartatni szándékolt jogállapot kifejtessék: «Az önjogúság a teljeskorúsággal kezdődik, kivéve a vagyontalan, munkálkodó kiskorukat, kik mindig önjogúak.»

A teljeskorúság korhatára az összes civilizált államok jogához képest túl magas. (Most is a tervezet 2. §-a szerint 24 év, más államokban 20—21 év.) Csakis a vagyonkezelés megszorítása, a családi érdek szempontjából, magyarázhatja ezt a kijelentést, mely különben, mint látni fogjuk, a vagyontalan kiskorúra semmiképen sem hat ki.

Épúgy csak a vagyonos osztályok érdekében és a meglévő erőegyensúly föntartásának elvéből érthető a 4. §. ama rendelkezése, hogy a kiskorú nő teljeskorúvá lesz a házasságkötéssel, tehát akkor is, ha csak tizenhatesztendős, míg a férfiú akkor sem lesz a házasságkötés által teljeskorú, ha már 23 éves. Bizonyára nem az a lovagias szándék volt a vezérlő e tétel megalkotásánál, hogy törvény által megállapíttassék, hogy a 16 éves nő szellemileg fejlettebb, mint a 23 éves férfiú, hanem a vagyon megtartásának célzata. Rendszerint — a vagyonos osztályok körében — a nő nem kezeli sohasem a vagyont, tehát nála a teljeskorúság csak üres frázis, hanem a vagyon kezelője a férfiú. Erre jól vigyáz a törvény, nehogy fiatal meggondolatlanságban vagyonának bármi csekély töredékét elkölthesse, mely esetleg munkabér címen kerges tenyerekbe is kerülhetne. Az pedig absurd felfogás, hogy kit érettnak tartunk családalapításra, az ne legyen érett vagyona kezelésére.

IX.

Szempontunkból leginkább az a sovány hét §-ocska érdekel, melyben a törvény a személyiség védelméről rendelkezik.

A névhez, becsülethez, arczképhez, levélhez való jog, melyek közül egyik-másik büntetőjogilag is védve van, helyeztetik itt a magánjogi törvény oltalma alá; de nem áll oltalma alatt a női becsülethez való jog.

A rómaiak büntették azt, ki szüzet, vagy tisztességes özvegyet házasságonkívüli közösülésre csábított. Még szigorúbban bánt az ily férfiúval az egyházjog.

Mai jogunk szerint a házasságonkívüli elhalás 14 éven felüli nőszemélylyel büntetlen (büntetőtörvénykönyv 236. §.), sőt lehetséges, hogy már a 12 éven felüli leányka szabad prédája minden

kéjencznek. Ama kevés esetet, midőn a közösülő azért büntet-
tetik, mert különös kötelezettsége van a leány iránt, pld. tanítója,
gyámja, itt ritkaságára való tekintettel figyelmen kívül hagy-
hatjuk, s figyelmen kívül hagyhatjuk mint abnormis esetet azt
is, midőn a közösülés 14 vagy éppen 12 éven aluli leányon
hajtatik végre.

Tehát büntetőjogilag nem jár semmiféle felelősséggel a
közösülés. S itt felmerül a kérdés, ne járjon-e legalább vagyoni jogi
felelősséggel?

Ha nem akarunk szemet hunyni az élet jelenségei előtt, meg
kell vallanunk, hogy majdnem minden nőszemély, mely először
házasságon kívül közösül, kiskorú és a vagyontalan osztályokhoz
tartozik. A szegénység korán elűzte szüleitől, hogy vagy mint
cseléd, vagy mint munkás maga keresse kenyerét és fiatalos
tapasztalatlanságában, gyakran éppen szolgálatadója által esik
áldozatul a csábításnak. A kiskorú semmiféle jogáról nem mon-
dhat le a gyám és gyámhatóság hozzájárulása nélkül és legdrá-
gább és gyakran egyedüli kincsét, női érintetlenségét fiatal
meggondolatlanságban, mely gyakran az első lépés a prostitutio
mocsara felé, szabadon dobhassa oda a csábítónak? Bíróságaink
egyszer már kimondták, hogy a 14 éven aluli leánynak csábí-
tója ellen vagyoni kártérítésre van igénye jövőjének tönkre-
tétele miatt. Ebből kiindulva kérdezhetjük, hogy a 14 éven
felüli nőszemély jövőjét nem teszi-e tönkre a csábítás? És
ezért a tönkretételért ne kapjon valami kárpótlást?

A tervezet 357. §-a kártérítést ad ama nőnek, kit jegyese
teherbe ejtett. A német polgári törvénykönyv, melynek eme
szakaszát fordítóink nem siettek a tervezetbe belefördítani,
825. §-a kártérítési jogot ad ama nőnek, kit csalárdsággal, fenye-
getéssel, vagy függőségi viszonyával való visszaélés által házas-
ságonkívüli közösülésre rábírtak. E rendelkezések minden-
esetre kiterjesztendők.

Előrelátjuk a jogászok és álszenteskedő moralisták zaját
követeléseink ellen. A jogászok, minthogy követeléseink meg-
valósítása esetén mindig csak arról lesz szó, hogy a vagyontalan
leány elcsábíttatásáért vagyoni értéket követelhessen vagyonos
csábítójától, majd előállanak, hogy e kötelem nem fér a rend-
szerbe, az kártérítés volna s annak nincs kártérítési igénye, ki
a kártérítési igényt szülő cselekménybe beleegyezett s így tovább;
az álmoralisták majd a közerkölcsiséget féltik, mintha ezután a
vagyontalan nőknek nem lenne más dolguk, mint a vagyonos

férfiakra lesni, hogy azokat elcsábítsák és így vagyont szerezzenek. De hát ez a lárma mind mellékes. A kérdés az, van-e hátránya az elcsábított leánynak s ha igen, akkor ezt valahogyan jóvá kell tenni. Ennek egyedüli eszköze manapság vagyoni elégtétel.

Ehhez képest kimondandónak tartanok, hogy minden kiskorú leánynak azok ellen, kik vele közösülnek, kártérítési igénye van a bíróság által saját belátása szerint megállapítandó oly összeg erejéig, mely legalább — a leány társadalmi helyzetét tekintve — megfelelő hozományt képez. Ha többel közösült, ezek az összegért egyetemleg felelősek, mely tétel nem volna más, mint a tervezet 1092. §-ának kiterjesztése, mely szerint ha többen külön-külön követnek el tiltott cselekményt, az azokból eredő kárért, ha meg nem állapítható, ki okozta, egyetemleg felelősek. E kártérítési igény a nőt a házasság felbontása esetén a vétkes férjjel szemben megillető tartásban állapítandó meg, ha a leány mint szűz csábított el, vagy az elcsábítás házassági ígéret megtétele mellett történt. E két utóbbi esetben teljeskorú leánynak és az utolsó esetben özvegyasszonynak, avagy férjétől bírói ítélet folytán elválasztott asszonynak a csábító ellen ugyanaz a joga van, mint a kiskorú leánynak.

Minden nőnek, kin erőszakos nemi közösülést követnek el, avagy kit csalárdsággal, fenyegetéssel, vagy függőségi viszonyával való visszaélés által házasságonkívüli közösülésre reábirnak, tekintet nélkül netáni vagyoni kárára, igénye van a közösülő ellen bizonyos meghatározandó összegre és ezenfelül kártérítésre, mely erőszakos nemi közösülés esetén a vétlen nőt illető tartás nagyságában meghatározandó életfogytiglan tartó évi járadék.

Meg vagyunk győződve, hogy emez elvek törvénybe iktatása esetén, melyben sajnos magunk sem tudunk nagyon bízni, emelkedni fog a közerkölcsiség, apadni fog a prostituták száma és kevésbé éles lesz a már a gyűlöletig eljutott ellentét gazdag és szegény között. Hogy a jogászok rendszerükben hová helyezhetik e rendelkezéseket, az mellékes; mi a családjogba utalnók azokat, hol más, a házasságonkívüli közösülésből eredő jogviszonyok (törvénytelen gyermekek) is rendeztetnek. Itt azért tárgyaltuk e kérdést, mert nézetünk szerint a személyiség védelmének egyik kérdése.

Ezek után áttérhetünk a családjog vizsgálására.

Dr. Frank Miksa.